१

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्वराद्याः पंचरेफांता तेन स्वर्गीर इति प्राप्ते रत्नेसादावुक्तं न भवति
सांतं हि स्यादेवदोषः

श्रीग श्रीगणेशाय नमः स्वरादिनिपातमव्ययं स्वरादयो निपाताश्चा
व्ययसंज्ञाः स्युः स्वरिति स्वर्गे परलोके च अंतरिति मध्ये प्रातरिति प्रत्यू
षे पुनरित्यप्रथमे विशेषे च सनुतरित्यंतर्द्धाने उच्चैस्महति नीचैस्त
च्छे शनैरिति क्रियामांद्ये ऋधगिति वियोगशीघ्रसामीप्यलाघवेष्वित
त्ये ऋते वर्जने युगपदित्येककाले आराद्दूरसमीपयोः पृथगिति भिन्ने ह्य
स्तनीतेऽह्नि श्वोऽनागतेऽह्नि दिवा दिवसे रात्राविति निशि सायमिति
निशामुखे चिरमिति बहुकाले मनागीषदर्थे ज्योक् सुखे मौने
च तूष्णीमिति मौने बहिस् अवस् अवारं समीपे मध्ये च निक
षेऽतिके स्वयमिति आत्मना ऽपि वृथेति व्यर्थे नक्तमिति रात्रौ ॥
नञ् निषेधे हेताविति निमित्ते ईषदिति प्राकाश्ये अहेति स्पष्टाव

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२ दास्तेन च मिथोमिथस एतौ रहस्सहार्थयोः आयतिर्जिवाह्वे मुहुरि
ति पुनरर्थे अवाङ्कमिति समानकाले ऊर्ध्वमर्थे च अवाहिकेति पाठा
न्तरं आर्थेहलमिति बलात्कारे शाकटायनस्तु आर्येति प्रतिबंधे हल
मिति षेध विवादयोरित्याह अभीक्ष्णमिति पौनःपुन्ये साकं सार्द्धमे
तौ सहार्थौ नमस्तनतौ हिरुक् वर्जने धिक् निंदाभर्त्सनयोरित्याह अ
थ अमसैध्य्र त्येच आम अंगीकारे अमचकेदसि अमामोगृह्यते
इत्येके प्रतेनयप्रतरं पपाचतरां कोरयामास प्रताम ग्लानौ अप्रा
न समानार्थे प्रताम् विस्तारे मामाङ् एतौ निषेधाशंकयोः आवृत्ति
गणा इति तेनाक्षेपिस्तेयाः तथाहि कामं स्वाछंदे अकाममित्यतिशये।
भूय इति पुनरर्थे संप्रतमिति नाप्य परमिति किं तर्हि साक्षात्प्रत्यक्षे सा
चीति तिर्यगर्थे सत्रा [illegible] अंगीकारे महाः आनुपूर्व्येति [illegible] संवत्सरे अ

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

धारणयोः तस्यातिशययोरित्यन्ये सामीप्ये जुगुप्सितयोः वत खेदे
तेन तुल्यमित्यादिभिर्विहितो वति प्रत्ययः मङ्गलस्यैते तदाह ब्राह्म
णवत् क्षत्रियवदिति सना सनत् सनात् एते नित्ये उपधेति भेदे ति
रस् अन्तर्द्धौ तिर्यगर्थेऽपि परिभवे च अन्तरेति मध्ये विनार्थे च अन्तरेणेति
वर्जने ज्योगिति काल भूयस्त्वे प्रश्ने पीघार्थे संप्रश्ने च कमिति वारि
मूर्ध्नि निंदा सुखेषु सह सत्याकस्मिका विमर्शयोः विनेति वर्जने नाने
त्यनेक विनार्थयोः स्वस्ती मंगले स्वधा पितृदाने अलं भूषणपर्या
प्ति शक्ति वारण निषेधेषु वषट् वौषट् स्रौषट् एते हविर्दाने अन्यदि
त्यन्यार्थे अस्तीति सत्तायां उपांशु प्रकाशोच्चारण रहस्ययोः हु मे
ति दांतौ विहायसेति वियदर्थे दोषेति रात्रौ मृषा मिथ्येति तौ वितथे
मुधेति व्यर्थे ऊर्ध्वं सातोसुक्तमुनः पुरेत्यवरते चिरातीते भविष्य

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२ तीत्यत्र प्रश्ने यत्रेति अनवक्लृप्तामर्षयोर्गर्हायां आश्चर्ये चेत्सु नावकल्पयामि न मर्ष
ये गर्हे आश्चर्ये वा यत्र भवान् वृषलं याजयेत् न हे इति प्रत्यारंभे हंतेति हर्षे
विषादे अनुकंपायां वाक्यारंभे च माकिः माकीं नकिः निति त्रयोपि निषे
नो माङ् नञोऽस्वरादिसूत्रे इह यावत्तु निपातत्वार्थस्तेनाघुदात्तत्वं फ
लं सिध्यतीति केचित् तदसत् फिट्स्वरेणापीष्टसिद्धेः अन्ये त्वाहुः॥
3 स्ववचनानामप्यमपसत्तार्थे स्वरादिपाठ इति तु दयसत्तलक्ष्मीवाचक
स्यापि मा शब्दस्याव्ययत्वापत्तेः। तस्मादुभयत्र पाठ स्थितस्य प्रयोजनं। याव
तावदेतौ साकल्यावधिमानावधारणेषु। सकल्ये। यो वक्ता यावत्तावत्कृत
अवधौ यावत्कृतं तावत्तिष्ठ मानेयावद्दत्तं तावद्भुक्तं अवधारणे याव
दमत्रं ब्राह्मणानामंत्रयस्व वैविशेषवितर्कयोः हि वितर्के स्वेइतिपृ
गंतरं रैदाने अनादरे च रैकरोतिददातीत्यर्थः स्वैरं किं करिष्यति स्वे

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वएवं निश्चये उमेति रोषोक्तौ उमित्यंगीकारे ब्रह्मणि च भूरिति पृथिव्यां भुव
इत्यंतरिक्षे उदिति उगिति तिरस्कारे एते रोषोक्त्यां सुत्प्रशंसायां दुष्टनिकृष्टे सुंसु
पूजायां कुइति कुत्सिते मूढः थैयोः अंजसेति तत्सरीघ्रा थैयोः मिथुइति द्व
नित्यर्थे अस्तमिति विनाशोस्थाने इति युक्ते वरमिति इषदुत्कर्षे कुदिष्णु
लापक्षे वदित्कृत्स्नपक्षे इत्यादि चादीनुदाहरति चेत्यादिना चेति समुच्चया
न्वाचयेतरेतरयोगसमाहारेषु वास्याद्विकल्पोपमयोरेवार्थे समुच्चये॥
हेति प्रसिद्धौ अहेति पूजायां एवेत्यवधारणे अन्वक्तौ पूर्वे च एवमित्युक्त
परामर्शे नूनमिति निश्चये तर्के च शश्वदिति पौनःपुन्ये नित्ये सहार्थे च॥
युगपदित्येककालत्वे भूयस्पुनरर्थे आधिक्ये च कुयदिति प्रश्ने प्रशंसा
यां च कुविदिति भूयर्थे प्रशंसायां च नेहिति प्राकाश्ये अतिबंधे विचा
रसमुच्चयेषु च चेदिति यद्यर्थे यण्णा अयं चेदित्यणानुबंधस्तु निपाते यद्य
दिहतं कुविदिति विशेषणार्थे समुच्चयपादेत्वननुबंधकः क्वचित्

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

४ त्वमिति सुवंतप्रतिरूपकमहंकारे एवं गोयेत्क न विनीतो वा अमिति युवामि
त्यर्थे सुवंतप्रतिरूपकमव्ययं अस्तीति तु तिङंतप्रतिरूपकं एवं
त्वं मस्मिवच्चीत्यत्रास्मीत्यहमर्थे तिङंतप्रतिरूपकं आहेत्सुवाचेत्य
र्थे आसतिवमूवेत्यर्थे इत्यविवोधं अहंयुरिति अहंमुमंमोयुस प्र
दितु वाहेसाहितिमपर्यंतस्मादादेशोरे वेतावदुक्तं निष्पन्नोयो हं श्र
५ देवदत्तमाघुस्मेस्य: किंघेततर्हि सुपोलुकिं प्रस्मेघुसितिस्थितेम
दीयदत्तन्नेव मपर्यंतस्य मादेशे सति मेधुरितिस्यादिति भावः अस्तिक्षीरेति
तिङंतत्वे तु बहुव्रीहिसमासो यं नोपपद्यत इति भावः अ इति संबोधने १
धिक्षेपे निषेधे च आ इति वाक्यस्मरणयोः इ संबोधनजुगुप्साविस्मयेषु ई उ ऊ ए
ऐ ओ औ संबोधने पश्यसम्यगर्थे पश्यु मन्यमानाः श्रुकं शै घो यथा चेत्यना
दरे पादप्रभृतयः सप्तसंबोधने घेति हिंसाप्रातिलोम्यपादपूरणेषु विस्मुना
र्थे एकपदे स्यकस्मादित्यर्थे पतं कुत्सायां मातइति ... रोधीत्यर्थे आकृति

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वषट्वौषट्पतौ हविर्दाने स्वाहा देवताभ्योदाने स्वधेति पितृभ्यः श्रौषट्वं
गदीनामनेकार्थानामुपन्यासः पाठः स्वरभेदार्थः तुमिति तुकारे गुरुं तुंक
त्वकृत्य ततुरीति निदर्शने। स्वस्तिविति निषेधवाक्यालंकारं निश्चये
षु किलेति वार्तायामलीके च अथेति मंगलानंतरारंभप्रश्नकार्त्स्न्या
धिकारप्रतिज्ञासमुच्चयेषु अयं स्वरादिष्वपि तेन मंगलवाचकत्वस
मर्थत्वे पठ्यते सिध्यति अत एव श्रीहर्षः उदस्य कुंभीरथ शातकुं
भजाः स्तुतश्चाचार शिबिवेदिकोदरे यथाकुलाचारमथावनीदृजो
पुरंध्रिवर्गः स्नपयांबभूव तामिति अत्र हि अथ स्नपयांबभूवेत्यस्य मं
गलं स्नपनं चकारेत्यर्थे निपातस्तु स्वरूपमेव मंगलं मृदंगध्वनिवत्
मुरजस्वरभेदार्थः पाठः रमेत्यतीते पादपूरणे च अथ हेतुपक्षे महिंसा
कुत्सनेषु आदेहत्वधमन्विस्यत्र तु पदकारोध्याहारादिति पृथक्कृतं इति अ
वदत्तमिति [illegible] तेन भवति अ

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

५ सुजिति विहिताः कृत्वसुजादयस्तु यः ॥ तसिवती इति । नच्येहतसेः परिगण
नेऽव्ययत्वं । शास्त्रभृति साद्देवद्वितीयो गे पंचम्यास्तसिरित्यस्मात्सा आदिति वा च्यो
ते नैकदिक्तसिस्त्वे तदर्थतया तस्याव्ययकत्वात् । तेन तुल्यमिति वतिः
नानाञ्जावितिविनञ्भ्यां नानाञौ नसहेति विहितौ । पचतिकल्पमि
ति अव्ययसंज्ञायां हिसत्वां सुपो लुगादिति भावः कृन्मेजंतः अजंतइत्ये
तच्युतत्वात्कृत एव विशेषणं न तु कृदंतस्य श्रुतस्य अन्यथा अतामोः अ
तामः लवमाचष्टे णौ क्विपि णिलोपे वस्यापि वृद्धौ च लौः अज्ञापि यस
ज्येतेति भावः भति ह्येतत्स्वस्य पलक्षणेन कृदंतमेजंतं च श्रूयतइतितद्
ह । कृ चौ मांतराजंत इति स्मारं स्मारमिति । स्मरतेराभीक्ष्ण्ये णमुल् चेति
णमुल् वृद्धिः रपरत्वं । नित्यवीप्सयोरिति द्वित्वं जीवसे इति तुमर्थे सेसेन
इत्यसे प्रत्ययः पिबध्यै इति । तुमर्थे इत्यनेनैव शाध्यै प्रत्ययः पाघ्रेति

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तद्धितश्चासर्वविभक्तिः। सर्वेति वचनत्रयाभिकेत्यर्थः। नोलघत
प
गणश्चेति तदर्थं यथा त्तदिति हेतौ ॥ अहो स्विद्विकल्पे सीमसर्वतोभावे ॥ सु इतिकि
कमूअतिमात्रे ॥ अनुकम्पितर्के ॥ पंचवट अंतःकरणे आभिमुख्ये च ॥ वपाद केवच
पूरणेध्वावधे ॥ दिष्ट्यानंदे ॥ चाटुचाटु प्रियवाक्ये ॥ हुमिति भर्त्सने इवेति नमेवे
सादृश्ये ॥ अथ हेड इति हलनीमित्यर्थे इत्यादि अन्नस्वरादिश्चोपादितिगण लघत
त्वाविशेषविधेयं निपातस्वरस्थ स्वेभ्यादिषु ॥ अन्ये तु स्वरादिषु ॥ स्वरद्वाय इतिमा
माजस्तृ भयन्त्वोधाः ॥ तद्धितः किं एकः द्वौ त्रयः असर्वेत्यादि कि औगवः वः
प
ननु पंचालाः मैत्रो वरणा इत्यादावतिप्रसंगः ॥ न च लुक्योगाद्यस्मान्नादिति व
दतानेवा तद्धितसमंगीकृमिति वाच्यं एवमपि पचति कल्पं पचतिरूपमित्याव
तिव्यामेर्दुर्वारत्वादित्याशंक्याह परिगणनं कर्तव्यमिति तसिलादय इति
पंचम्यास्तसिल् इति विहितो यस्तसिल् तदादयो मा ध्येपाशप्शस्त्रपर्यंता इ
त्यर्थः शस्प्रभृतय इति बह्वल्पार्थादिति विहितो शस तदादयः समासां
ताइति सून्नयपैताः कृत्वोर्थाइति ॥ संख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणने कृत्व

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

प्राप्नुतन्विधिरनित्यः

प्राप्नुवन्विधिरनित्यो भवति स्वरभिन्नस्य च प्राप्नुतन्विधिरनित्यो भव
ति यस्य लक्षणांतरेण निमित्तं विहन्यते न तदपि नित्यं पूर्वं ह्यपवादाः
प्रवर्त्तते पश्चादुत्सर्गाः

6

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

7

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham